

Slovenski poslanec Radićeve stranke

Prispevek k oceni političnega delovanja Ivana Švegla

Andrej RAHTEN

Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana

Izvorni znanstveni rad
(primljeno: 21. siječnja 2021.)
UDK 32 Švegl, I. K.
329HSS

V članku, ki temelji predvsem na arhivskem gradivu in publicistiki, je predstavljeno politično delovanje Ivana Švegla, nekdanjega avstro-ogrskega konzula v Združenih državah Amerike in Kanadi, ki je po prevratu deloval na pariški mirovni konferenci. V Začasnem narodnem predstavništvu v Beogradu je predstavljal Trst, na volitvah leta 1927 pa je kandidiral na listi Hrvaške kmečke stranke Stjepana Radića. V tem prispevku so predstavljene širše okoliščine Šveglve povezanosti z Radićevo stranko.

Ključne besede: Ivan Švegl, Stjepan Radić, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, slovensko-hrvaški odnosi, parlamentarizem

V politični zgodovini kraljeve Jugoslavije je dr. Ivan Krizostom Švegl (1875—1962) manj znano ime.¹ Večji del svoje poklicne kariere je ta v Zgornjih Gorjah pri Bledu rojeni pravnik preživel v konzularni službi habsburške monarhije.² Vanjo je vstopil na priporočilo in ob znatni podpori svojega strica Josefa barona Schwegla, »gorjanske ekscelence«, ki se je v sedemdesetih letih 19. stoletja zavihtel na sam vrh avstro-ogrške diplomacije.³ Ivan Švegl,

¹ Raziskave, na katerih večinoma temelji ta razprava, so bile izvedene v okviru projekta *Bled: diplomatska zibelka slovenstva*, ki je nastal v sodelovanju med Občino Bled in Znanstvenoraziskovalnim centrom Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

² Prim. Adam LUCIJAN, »Dr. Ivan Švegl in njegov čas«, *Kronika* 44 (1996) 1, 51-60; Andrej RAHTEN, *Med Kakanijo in Wilsonio. Poklicne in politične preizkušnje Hansa Schwegla alias Ivana Švegla*, Celovec—Ljubljana—Dunaj, Mohorjeva družba, 2018.

³ Josef Schwegel je imel kot eden redkih Slovencev pomembno vlogo v najožjem avstro-ogrskem diplomatskem vrhu pri oblikovanju zunanjepolitičnih prioritet. Kot konzul habsburške monarhije je deloval v Aleksandriji (1869—1870) in Carigradu (1870—1872) ter nato napravil bleščečo kariero v avstro-ogrskem zunanjem ministrstvu. Leta 1873 je bil imenovan za načelnika trgovinsko-političnega oddelka in se leta 1878 udeležil tudi berlinskega kongresa, kjer je veljal za najbližjega zaupnika avstro-ogrskega zunanjega ministra Gyule grofa Andrásyja. Tako naj bi tudi slednjega prepričal o smi-

ki se je do prevrata večinoma podpisoval Hans Schwegel,⁴ je po šolanju na znameniti Orientalski akademiji na Dunaju in opravljenem študiju prava v Innsbrucku kot avstro-ogrski konzul služboval v začetku 20. stoletja v številnih mestih, še zlasti v Kanadi in Združenih državah Amerike. Za razliko od brata, prav tako pravnika dr. Viktorja Vincenza Schwegla, ki je tudi po prevratu nadaljeval kariero kot visok uradnik avstrijske republike, je Ivan ponudil svoje usluge jugoslovanski državi.⁵ Če v slovenskem zgodovinoписju ni ostalo neopaženo njegovo delovanje v okviru delegacije Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev na pariški mirovni konferenci leta 1919, pa je manj znana njegova življenjska pot po vrnitvi v domovino, kjer se je za kratek čas vrnil v diplomacijo in postal leta 1931 poslanik Kraljevine Jugoslavije v Buenos Airesu.

V politiki Švegel ni bil tako uspešen kot v diplomaciji. Kratka je bila tudi njegova ministrska doba: v letih 1930—1931 je bil minister brez listnice v jugoslovanski kraljevi vladi. Vendar pa vzbuja pozornost zlasti Šveglova — sicer kratkotrajna — epizoda na listi Hrvaške kmečke stranke Stjepana Radića, ko se je kot Slovenec prebil v hrvaško parlamentarno zastopstvo v beograjski skupščini. Po zaslugi Zlatka Matijevića, ki je pred poldrugim desetletjem v časopisu *Pilar* predstavil politično dejavnost Ljudevita Kežmana v letih 1927—1928, je bilo v tem kontekstu zaznano tudi Šveglovo ime.⁶ V tem prispevku, ki se omejuje na Šveglove politične aktivnosti, bodo predstavljene širše okoliščine njegove povezanosti z Radićevo stranko.

selnosti »miroljubne penetracije« habsburške monarhije na Balkanu. To ga uvršča med poglavitne »sokrivce« za dejstvo, da je Avstro-Ogrska svojo zunanjepolitično prihodnost vezala na Bosno in Hercegovino, kar se je končalo tragično s smrtjo prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu in tej sledečo prvo svetovno vojno. Več o tem: Franc ROZMAN, »Baron Schwegel v svojih spominih«, *Kronika* 32 (1984) 2-3, 223-229; A. LUCIJAN, »Doneski za biografijo Jožefa Schwegla«, *Kronika* 43 (1995) 1-2, 61-67.

⁴ Dilema glede zapisovanja priimka, ki je nastala po prehodu iz staroavstrijske v jugoslovansko dobo, je očitno posledica bolj ali manj spontane osebne odločitve. V prevratnem času jeseni 1918 se v dokumentih ob Ivanovem imenu namreč še vedno večinoma pojavlja oblika »Schwegel«, ki jo je uporabljal v habsburški monarhiji. Kot avstro-ogrski konzul je nastopal v diplomatskih dokumentih kot »Johannes« ali največkrat kar »Hans Schwegel«, v predvojnih glasilih ameriških Slovencev pa lahko zasledimo tudi zapis: »Ivan Schwegel«. Šele po prevratu se je začel njegov priimek postopno slavizirati oz. sloveniti. Najprej se je za imenom »Ivan« podpisoval kot »Shwegel« ali »Shvegels«, nato pa samo še kot »Švegel«.

⁵ A. RAHTEN, »Zwei Brüder zwischen zwei Staaten. Die Tätigkeit von Ivan Švegel und Viktor Schwegel bezüglich der Kärntner Frage 1918—1920«, v: *Volksabstimmungen und andere Grenzlösungen nach dem Ersten Weltkrieg*, Claudia Fräss-Ehrfeld, ur., Klagenfurt, Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 2020, 81-96.

⁶ Zlatko MATIJEVIĆ, »Radićevac iz 'Esplanade'. Prilog poznavanju političke biografije vlač. dr. Ljudevita Kežmana (1927./1928.)«, *Pilar* 2 (2007) 4, 31-50, tu 43.

Hrvaški odvetnik v Parizu

Začetek prve svetovne vojne je Ivan Švegel pričakal kot cesarski in kraljevi konzul v St. Louisu. Po avstro-ogrski razglasitvi vojne se je iz ZDA vrnil v domovino in bil poslan na albansko bojišče, kjer je bil odlikovan v boju s francoskimi četami. Po prevratu se je odločil, da pomaga pri mednarodni uveljavitvi samozvane Države Slovencev, Hrvatov in Srbov ter je nekaj časa opravljal funkcijo njenega diplomatskega predstavnika na Dunaju.

Konec novembra 1918 je Švegel odpotoval v Zagreb, da bi se srečal s podpredsednikom Narodnega veča SHS Svetozarjem Pribičevićem, a njegova želja ni bila uslišana. Sicer njegov obisk 26. in 27. novembra v glavnem mestu Države SHS ni bil namenjen takrat aktualnim političnim razpravam v zvezi z bližnjo združitvijo s Kraljevino Srbijo, ampak je imel gospodarsko ambicijo. Iz ohranjene korespondence je namreč razvidno, da je Švegel želel priti do Pribičevića kot nekakšen posrednik, pooblaščen s strani bogatega dunajskega bankirja in industrialca Josefa Kranza in znamenite belgijsko-francoske vlakovne firme *Compagnie Internationale des Wagons-Lits* (CIWL). Švegel je kazal veliko zanimanje za gospodarska vprašanja že med konzularno kariero in se očitno tudi v novi državi ni mogel upreti velikopoteznim gospodarskim ambicijam, pri čemer ne gre zanemariti, da je na Dunaju bival v luksuznem hotelu, ki je bil prav v lasti — Kranza (danes *Hotel Ambassador*). V pismu Pribičeviću 28. novembra 1918 je Švegel tako priporočil Kranzeve načrte za izgradnjo prometne infrastrukture v Dalmaciji, hkrati pa navrgetudi, da naj bi si menda tudi vodstvo *Avstrijskega Lloyd*a iz Trsta želelo podjetje preoblikovati v jugoslovansko. Švegel je v pismu zapisal »zaupno« informacijo, da naj bi bil Kranz že povezan tudi s češkim politikom Františekom Staněkom in drugimi Čehoslovaki, Kranzevi pajdaši v aprovizacijskem uradu v Dalmaciji pa s srbskim državnikom Nikolo Pašićem. Avstrijski kapital si je očitno tudi v novih razmerah spretno in pragmatično utiral pot na Balkan. Verjetno v želji, da ne bi pred Pribičevićem dajal »avstrijakantskega« vtisa, je Švegel Kranzeve zamisli pospremil z naslednjim komentarjem: »Načrt znanega dunajskega kapitalista vsebuje gotovo interesantne momente, a temelji po mojem mnenju še na stari avstrijski ideji, tako da bi ga morali vsekakor še natanko pregledati jugoslovanski prometni strokovnjaki.« A glavni poudarek v Šveglovm pismu in dodanim prilogam je veljal načrtom CIWL, da obnovi predvojno mrežo luksuznih vlakovnih kompozicij (sem je sodil tudi slavni *Orient Express*) in svoj monopol, ki ga je med vojno ogrozila nemška *Mitropa*. Švegel je Pribičeviću v pismu zaupal, da so mu na dunajskem predstavništvu CIWL obljubili vzpostaviti »zvezo spalnih voz, ki bi šla preko moje gorenjske domovine in preko Ljubljane, Zagreba v Belgrad«.

Tako bi prestolnica nove države dobila »zveze do Pariza preko Švice, ne da bi bilo treba voziti preko Dunaja«. V dopisu, ki ga je predstavništvo CIWL naslovlilo na Švegla 20. novembra 1918, je bilo izraženo pričakovanje, da bodo jugoslovanske oblasti družbi omogočile obnovo predvojnega monopola v južnih deželah nekdanje Avstro-Ogrske, ki ga je za nekaj let prekinila *Mitropa*, hkrati pa je ponudilo možnost širitve na preostali del nove države, torej ozemlje kraljevin Srbije in Črne Gore.⁷

Predstavništvo CIWL na Dunaju je torej že priznalo novo politično realnost, še preden je bila Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev pod žezlom Karadorđevićev 1. decembra 1918 v Beogradu sploh ustanovljena.⁸ In da bi lažje doseglo svoj komercialni cilj, je v omenjenem dopisu, naslovljenem na Švegla, novim jugoslovanskim oblastnikom brez sramu že ponudilo storitve pri prevozu članov delegacije na bližnjo mirovno konferenco. V luksuznih spalnih vagonih, se razume. Kmalu se je pokazalo, da je bil eden od sedežev rezerviran tudi za Švegla.

Simpatije do hrvaških narodnih zahtev je Švegel pokazal že na pariški mirovni konferenci, na katero je bil napoten kot član tiskovne sekcije delegacije Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. V Parizu je Šveglov vpliv močno presegel naziv njegove formalne funkcije. Še zlasti je znal dobro vnovčiti svoje povezave z ameriškimi eksperti in je zato uspel slovenskim rojakom zagotoviti kar dve avdienci pri predsedniku Združenih držav Amerike Thomasu Woodrowu Wilsonu. Rad pa je priskočil na pomoč tudi hrvaškim kolegom.

Na pariški mirovni konferenci se je Švegel zanimal zlasti za problematiko slovensko-nemške razmejitve na Koroškem in jadranskega vprašanja. Kot je zapisal v svoji analizi po vrnitvi s konference, je predstavljal glavni problem pri reševanju jadranskega spora *Londonski pakt* iz leta 1915, ki so ga Italijani podpisali z Antanto. Po Šveglovem mnenju so Jugoslovani pri tem lahko računali zgolj na podporo ZDA, saj je Wilson *Londonski pakt* ignoriral. Francija in Velika Britanija sta ga spoštovali do konca, Jugoslovani pa niso mogli računati niti na podporo Čehov, ki so poudarjali svoje prijateljske odnose z Italijo.⁹

⁷ Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918—1919. *Izabrani dokumenti*, Marina Štambuk-Škalić in Zlatko Matijević, ur., Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 2008, 247-253.

⁸ Švegel si je tudi kasneje prizadeval za krepitev jugoslovanskega turizma in med drugim dosegel, da so se ladje na luksuznih križarjenjih začele ustavljati tudi v Dubrovniku in Kotorju. Arhiv Slovenskega biografskega leksikona, Osebna mapa Ivana Švegla, Avtobiografija [dalje: ASBL, OMIŠ, Šveglova avtobiografija].

⁹ Ivan SHVEGEL, »Jadransko vprašanje na pariški konferenci«, I, *Slovenec*, Ljubljana, št. 38, 17. 2. 1920, 1-2.

Jadranskemu vprašanju je bila posvečena tudi prva avdienca 25. aprila 1919, ki jo je Švegel organiziral pri Wilsonu. Do takrat so pogovori jugoslovanske delegacije z Američani potekali večinoma na tehnični ravni, Wilson pa je tokrat prvič želel osebno slišati stališča slovenskih članov jugoslovanske delegacije glede Trsta in Reke. Čeprav se je predsednik z nekdanjim avstro-ogrskim konzulom v ZDA sprva želel sestati na štiri oči, je slednji pripehljal s sabo še dva rojaka: Bogumila Vošnjaka in Gustava Gregorina, nekdanjega poslanca v dunajskem parlamentu, ki se je med vojno priključil protiavstrijski emigraciji v Jugoslovanskem odboru. Wilson se je v pogovoru opiral na mnenje svojih izvedencev, da bi bilo najbolje potegniti črto po sredini Istre, se pravi po Raši, kjer je potekala že stara rimska meja. Glede vprašanja Gorice takrat še ni sprejel dokončne odločitve, glede Reke pa se je izrekel odločno proti italijanskim zahtevam. Wilson je povedal, da ima v pisarni obešen zemljevid vzhodne jadranske obale, ki postavlja na laž italijanske trditve, da bi tudi v primeru izgube Trsta, Reke, Zadra in Šibenika jugoslovanska država še vedno razpolagala z dovolj kvalitetnimi pristanišči. Italijani so imeli v mislih Makarsko in Hercegnovi, za katera pa je Wilson ugotovil, da omogočata zgolj pristajanje ribiških ladij. Švegel je njegove ugotovitve dopolnil s tezo, da tudi Reka ni ravno prvorazredno pristanišče, saj ima prenizko globino vode. To naj bi vedeli tudi Italijani, vendar Reko vseeno zahtevajo, ker želijo jugoslovansko državo gospodarsko v celoti izolirati od Jadranskega morja. Tudi Madžarom ni uspelo reškega pristanišča okrepiti do te mere, da bi ogrozil primat Trsta, toda pod italijansko oblastjo bi bilo obsojeno na propad. Wilson je ironično opisal svoje nezadovoljstvo nad nekdanjim reškim zastopnikom v ogrskem parlamentu Andreo Ossoinackom, ki so mu ga Italijani skušali prikazati kot »soglasno izvoljenega poslanca«, čeprav na to mesto nikoli ni bil izvoljen, a jim ameriški predsednik ni nasedel. Če je bil slednji res izvoljen z vsemi glasovi, potem je očitno moral nekdo prepričati južnim Slovanom, da volijo, je razmišljal predsednik na glas pred osuplimi Italijani, ko so mu ga predstavili kot poslanca mesta Reke. Wilson je omenil možnost, da bi Reka postala neodvisna država pod mednarodnim varstvom. Švegel jo je označil za politično sporno, z jugoslovanske perspektive pa bi bila sprejemljiva samo, če bi bila istočasno internacionalizirana tudi Trst in Istra ter po možnosti postavljena pod ameriško upravo. To bi hkrati zagotovilo tudi mladi Kraljevini SHS prepotreben mir in ji z ameriško podporo omogočilo napredek. Wilsonu se ta zamisel ni zdela nesprijemljiva, a je izrazil bojazen, da njegovih rojakov za trajno angažiranje v Evropi ne bo mogoče pridobiti. Švegel je vztrajal s poudarkom, da je svet postal manjši, povezave so raznovrstne, ZDA pa svoje izolacije, ki so jo prekinile že z vstopom v svetovno vojno, tako ali tako ne bodo mogle ohraniti. Predsednik ga

je poskušal potolažiti z odločno izjavo: »*America has come here to stay.*« Kar zadeva *Londonski pakt*, je poudaril, da ga ZDA ne priznavajo, po njegovem mnenju pa naj bi bilo tudi Britancem in Francozom žal, da se morajo po njem ravnati.¹⁰

Po lastnem pričevanju je Švegel v Parizu pomagal reševati tudi status območja Repaš (Répás) ob Dravi, ki je nekoč pripadalo ogrskemu kraljestvu, nato pa je postalo del Vojne Krajine. Ko je bila slednja za časa Franca Jožefa ukinjena, hrvaška politika Repaša ni hotela vrniti, čeprav je ležal severno od dravske meje. Pripadnost območja je ostala predmet razprav vse do razpada habsburške monarhije, na njem pa se je izvajala hrvaška zakonodaja.¹¹ Na pariški mirovni konferenci so velesile sprva Repaš dodelile Madžarski, nakar je jugoslovanski zunanji minister Ante Trumbić poslal k Šveglu zgodovinarja Ferda Šišića, enega od hrvaških izvedencev v jugoslovanski delegaciji. Ta mu je zatrdil, da je bil Repaš vedno del hrvaške kraljevine in prosil Švegla, »če bi se dalo tukaj še kaj popraviti«. Švegel se je odpravil k predsedniku komisije, ki je odločala o usodi območja. To je bil znameniti ameriški geograf, univerzitetni profesor Isaiah Bowman, ki je nekdanjemu konzulu v ZDA prisluhnil, čeprav je odločitev v komisiji že bila sprejeta. Najprej mu je odgovoril, »da se ne da nič več menjati«, a ga je Švegel tako dolgo prosil za pomoč, da se je vdal: »Veste kaj, jaz bom, da Vam ustrezem, to vprašanje še enkrat dal na glasovanje, kader bosta Italijan in Anglež odsotna, v prisotnosti Vam naklonjenih Francozov in Japoncev, ki se niti zavedala ne bosta, da so usodo tega jim neznanega kraja že enkrat obdelovali, in sedaj jo bomo narobe rešili, v korist Hrvatov.«¹² Danes je to prekodravsko območje del Republike Hrvaške (občina Gola), zasluge za njegovo pridobitev pa se v historiografiji pripisujejo — Trumbiću in Šišiću.¹³

Znano je, da Wilsonu ni uspelo doseči preboja glede jadranskega vprašanja in je moral še pred njegovo rešitvijo mirovno konferenco zapustiti. Švegel je kljub temu ohranil veliko spoštovanje do ameriškega predsednika. Svojo posest z graščino v Grimščah pri Bledu je preimenoval kar v Wilsonio.

¹⁰ Prim. Bogdan KRIZMAN, »Zabilješka o razgovoru Predsjednika Wilsona s predstavnicima Slovenaca (Pariz, 25. IV. 1919)«, *Zgodovinski časopis* 17 (1963), 219–224; A. RAHTEN, »Dr. Ivan Schwegel in jadransko vprašanje na pariški mirovni konferenci«, *Acta Histriae* 18 (2010) 3, 691–712.

¹¹ Podrobno o tem Zoltán HAJDÚ, »Rijeka Drava kao administrativna i politička granica«, *Ekonomika i ekohistorija. Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša* 7 (2011) 1, 64–79, tu 72.

¹² ASBL, OMIŠ, Šveglova avtobiografija.

¹³ Árpád HORNYÁK, *Hungarian-Yugoslav Diplomatic Relations 1918–1927*, New York, Columbia University Press, 2013, 60 in 303.

Začetki Švegllove politične dejavnosti

Ob prevratu je Švegel sprva lahko računal na politično podporo Vseslovenske ljudske stranke, ki jo je vodil ključni slovenski politik Anton Korošec, čeprav ni sodil v krog vplivnega Štajerca. To je razvidno tudi iz dejstva, da je Šveglja februarja 1919 Vseslovenska ljudska stranka imenovala za zastopnika za Trst v Začasnem narodnem predstavništvu v Beogradu.¹⁴ Imenovan je bil na predlog Jakoba Mohoriča, enega od glavnih sodelavcev časopisa *Jugoslovan*, ki se je med vojno v sporu med zadnjim kranjskim deželnim glavarjem Ivanom Šusteršičem in Korošcem že zgodaj postavil na stran štajerskega prvaka in si s tem pridobil njegovo zaupanje.¹⁵ Trst sta poleg Šveglja predstavljala še socialdemokrat Josip Kopač in zadnji slovenski tržaški poslanec iz dunajskega parlamenta Otokar Rybář.¹⁶

V Začasnem narodnem predstavništvu so se pod Koroščevim vodstvom poslanci Vseslovenske ljudske stranke povezali z zastopniki Hrvaške ljudske stranke v Jugoslovanski klub.¹⁷ Stjepan Radić je v času habsburške monarhije sicer veljal za zaveznika slovenskih katoliških narodnjakov, toda po spremembi državnega okvira je prišlo do ohladitve odnosov med njegovo in Koroščevo stranko. Stare simpatije so bile premalo, da bi Vseslovenska ljudska stranka podprla Radičev boj proti velikosrbskim krogom, saj naj bi bil njegov strah pred Veliko Srbijo pretiran. Prav tako je obsojala Radičevo zavzemanje za republiko, pa čeprav so bili tudi v njenih vrstah številni republikanci.¹⁸

Šveglovo delovanje v Začasnem narodnem predstavništvu je bilo kratkega veka. Politično se ni izpostavljal, funkcija pa je bila vendarle dovolj ugledna, da je bil blizu ključnim dogajanjem v državi. V arhivih se je ohranila njegova poslanska vizitka, kjer je podpisan kot »Ivan Shvegel«, s šumnikom je svoj priimek začel pisati šele kasneje.¹⁹ Politika ga je takrat očitno

¹⁴ Podrobno o delovanju Začasnega narodnega predstavništva Neda ENGELSFELD, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca — Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb, Globus, 1989.

¹⁵ A. RAHTEN, »Akteur in kronist Slovenske ljudske stranke«, v: *O zgodovini slovenske krščanske demokracije. Spominski zapisi dr. Jakoba Mohoriča*, Isti in Gregor Antoličič, ur., Ljubljana, Založba ZRC, 232-292, tu 251-252.

¹⁶ ASBL, OMIŠ, Šveglava avtobiografija.

¹⁷ Prim. Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katolič kog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.—1929.)*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest — Dom i svijet, 1998.

¹⁸ Več o tem Janko PRUNK, »Radić in Slovenci 1919—1928«, *Zgodovinski časopis* 39 (1985) 1-2, 25-34.

¹⁹ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Saatsarchiv, Fach 4, karton 312, Šveglava vizitka narodnega poslanca.

privlačila. Po lastnem pričevanju je rad nastopal v javnosti, vzor govorništva pa mu je bil stric, ki je imel kot poslanec ustavovernih veleposestnikov v dunajskem parlamentu in kranjskem deželnem zboru številne govore. Nekoliko preglavic je Šveglu očitno povzročal jezik. Medtem ko je nemško in angleško obvladal, je bil zaradi dolge odsotnosti iz domovine manj večš slovanskih jezikov, kar je obžaloval. Nikoli pa ni želel brati že napisanih govorov, saj je bil mnenja, »da še tako težko izrečena direktna beseda več upliva na poslušalce kakor najlepši sestavek«. ²⁰

Po beograjski »začasni« parlamentarni izkušnji je Švegel politiko zapustil. Po lastnem pričevanju naj bi k temu največ pripomogla Koroščeva odločitev, da ga v radovljiškem okraju, kjer je Švegel zaradi očetovega in stričevega ugleda lahko računal na znatno podporo volivcev, ne podpre. Sicer se je po pariški konferenci napotil v Beograd (v avtobiografiji ga je na enem mestu hudomušno poimenoval »Griechisch Weissenburg«), a očitno njegovih uslug v politiki nihče ni potreboval. Sredi februarja 1920 je bil imenovan za načelnika I. razreda v ministrstvu trgovine in industrije. ²¹ Vendar tam ni služboval dolgo in se je ponovno vrnil v ZDA. Najprej je deloval za *Zadružno gospodarsko banko* iz Ljubljane, sicer mlado institucijo v vplivnem območju katoliških narodnjakov, ki se je lahko pohvalila z lepimi poslovnimi uspehi. ²² V Severni Ameriki je Švegel navezal stike s predvojnimi poslovnimi partnerji, o čemer priča prevzem zastopstva železniške družbe *Canadian Pacific Railway Company* za Jugoslavijo. S to družbo je sodeloval že med službovanjem, ko je bil avstro-ogrski konzul v Winnipegu, zastopniško funkcijo v novi državi pa je opravljal do januarja 1929, do razglasitve kraljeve diktature. ²³

V Hrvaškem državnem arhivu se je v fondu ministra za socialno politiko Đura Šurmina ohranil osnutek sporazuma iz leta 1920, ko naj bi bil Švegel imenovan za generalnega komisarja za izseljenstvo v ZDA in Kanadi. Njegov sedež bi bil na poslaništvu Kraljevine SHS v Washingtonu, funkcijo pa naj bi prevzel julija 1920. ²⁴ V svoji avtobiografiji tega ni omenil, kar je verjetno posledica tega, da je to službo dobil socialdemokratski prvak Etbin

²⁰ ASBL, OMIS, Šveglava avtobiografija.

²¹ »Dnevne novice«, *Slovenec*, št. 40, 19. 2. 1920, 3.

²² Žarko LAZAREVIĆ in Jože PRINČIČ, *Zgodovina slovenskega bančništva*, Ljubljana, Združenje bank Slovenije, 2000, 63.

²³ ASBL, OMIŠ, Šveglava avtobiografija.

²⁴ Hrvatski državni arhiv, Fond Đure Šurmina, škatla 6, osnutek sporazuma med Šveglom in ministrstvom za socialno politiko. Zahvaljujem se kolegu Stjepanu Matkoviću, ki mi je prijazno priskrbel Šveglava pisma iz državnega arhiva v Zagrebu.

Kristan.²⁵ Leta 1926 je Švegel postal član jugoslovanske komisije za ureditev srbskih vojnih dolgov, ki jo je vodil finančni minister Milan Stojadinović. Do delovanja komisije je bil Švegel v svoji avtobiografiji zelo kritičen, saj Jugoslavija teh dolgov ni nikoli odplačala, čeprav so jih Američani že sami znižali na 60 milijonov dolarjev. Kot varčnega Gorenjca so ga zmotili še veliki stroški delovanja komisije.²⁶ Kritična drža pa je ostala tudi njegova značilnost, ko se je kmalu ponovno podal v politiko na državni ravni.

Na Radičevi listi

Ni znano, kdaj se je Švegel odločil, da se vključi v Radičevo stranko. V času Šveglave politične abstinence se je sicer zavezništvo med njegovo nekdanjo stranko in Radičem še dodatno oddaljilo. Četudi bi Šveglav nekdanji strankarski šef Korošec nekako le prezrl izpade hrvaškega tribuna, ki je povrh še zelo pogosto radikalno menjal svoja stališča, je imel zelo zožen manevrski prostor za sodelovanje z njim. Radić je bil namreč kot nasprotnik političnega katolicizma tudi nasprotnik Hrvaške ljudske stranke, ki pa je vendar bila zvesta zaveznica Vseslovenske ljudske stranke in se je zato Korošec seveda težko povezoval z njeno neposredno tekmico na volitvah. A Korošec ni bil izključni krivec za hladne odnose med Slovensko ljudsko stranko in Radičevim gibanjem. Dejstvo je, da je Radić zaradi svojih protiklerikalnih izjav in pozivov k ustanovitvi republike sam močno otežil možnosti za sodelovanje s Korošcem, ki je bil duhovnik in monarhist. K otoplitvi odnosov prav gotovo tudi ni prispevalo vztrajno agitiranje hrvaškega tribuna v vzhodni Sloveniji.²⁷

²⁵ Andrej VOVKO, »Špansko pismo' Dragotina Gustinčiča Etbinu Kristanu«, *Zgodovinski časopis* 42 (1988) 4, 571-574, tu 571.

²⁶ Svoje negotovanje nad delovanjem komisije je Švegel izrazil tudi v avtobiografiji: »Še danes ne vem, zakaj je bilo potrebno radi gole formalnosti na najdražji ladji v Washington poslati veliko komisijo 8 ali več članov, katerih je vsak vlekel \$50 dnevnic, Stojadinović celo \$100. Našel sem v Washingtonu takoj stare znance, ted[anjega] ministra financ Andrew Mellona iz Pittsburgha, glavnega gospodarja močnega amer[ican] aluminium trusta in njegovega vice-ministra Garrett Winstona, iz Chicaga, s katerega materjo sem še 24 let prej plesal, tudi smo bili povabljeni k predsedniku Coolidgeju in sem se upoznal z ministrom za trgovino, poznejšim predsednikom Herbertom Hooverjem, ali kot Slovenec nisem imel besede, ker je jugoslovanski poslanik v Londonu, g. [Đorđe] Djurić, lastnik hotela Petrograd v Beogradu, četudi slabo več angleškega jezika, ljubosumno na to gledal, da vodi razgovore samo on in da ostane tam tudi še dalj časa po našem odhodu, da izrabi priliko in se uči šofirati na državnih račun.« ASBL, OMIŠ, Šveglava avtobiografija.

²⁷ Več o tem A. RAHTEN, »Radić na štajerski fronti. Hrvaško-slovenska politična razmerja v mariborskem volilnem okrožju v Kraljevini SHS«, *Studia Historica Slovenica* 18 (2018) 1, 171-190.

Radić je s svojo listo v Sloveniji nastopil na treh volitvah: 1923, 1925 in 1927.²⁸ Že pomladi 1922 je Radić za volilne namene začel z intenzivnim iskanjem zaveznikov na Slovenskem.²⁹ Našel ga je v disidentu iz vrst Samostojne kmetijske stranke, celjskem odvetniku Antonu Novačanu, ki je 18. marca 1922 ustanovil Zemljoradniško stranko za Slovenijo.³⁰ Ta je začela agitirati v celjski, brežiški, krški in novomeški okolici. Stranko je že po enome-sečnem delovanju preimenoval v Slovensko republikansko stranko, s čimer jo je tudi po imenu še dodatno približal Radiću, ki je takrat še imel v nazivu svoje tudi pridevnik »republikanska«. Korošca je to očitno zaskrbelo. 9. maja 1922 je namreč k Radiću napotil celo odposlanca, a brez uspeha. Na Koroščevo srečo pa sta se pred marčnimi skupščinskimi volitvami leta 1923 Radić in njegov celjski zaveznik sprla. Hrvati so Novačanu predlagali oblikovanje skupne liste za Slovenijo, ki bi jo na Štajerskem vodil Vladko Maček.³¹ Sicer vsaj deloma še en rojeni Slovenec, saj je Mačkova družina po očetovi strani izhajala iz bližine Celja.³² Težko je reči, ali je prebrisani Radić zavestno igral na karto Mačkovega porekla, a dejstvo je, da vsaj Novačana ni mogel prepričati za sodelovanje s »celjskim rojakom«.

Na marčnih volitvah 1923 je Radić na Slovenskem osvojil dva mandata, večinoma po zaslugi glasov v Prekmurju in na Dravskem polju. Toda zmogovita Slovenska ljudska stranka je dobila 21 od 26 slovenskih mandatov.³³ Koroščevo štajersko glasilo je v povolilni analizi sicer izpostavilo, da je Radić dobil precejšnje število glasov v Prekmurju, Posavju in Obsotelju. A to naj bi bila posledica lokalnih razmer, pri čemer naj bi kmalu tudi tamkajšnji prebivalci spoznali, da je njihov napredek odvisen od Slovenske ljudske

²⁸ Bojan BALKOVEC, »Kandidati na volitvah v narodno skupščino v medvojni Jugoslaviji«, *Zgodovinski časopis* 63 (2009) 3-4, 394.

²⁹ J. PRUNK, »Radić, 28; Prim. Aleksandra BERBERIH-SLANA, »Stjepan Radić in republikansko gibanje v Sloveniji. Od nastanka Kraljevine SHS do volitev v narodno skupščino leta 1923«, *Prispevki za novejšo zgodovino* 45 (2005) 1, 37-60.

³⁰ Več o tem Igor GRDINA, »Kratka zgodovina Slovenske zemljoradniške in Slovenske republikanske stranke Antona Novačana«, *Zgodovinski časopis* 43 (1989) 1, 77-95.

³¹ J. PRUNK, »Radić, 28.

³² Mačkov oče Ivan je bil slovenskega rodu, njegova mati Ida pa poljsko-hrvaškega. Njegov slovenski ded je bil Andrej, po njem pa je Vladko Maček dal ime tudi svojemu sinu. Hčeri je dal sicer ime Neža, a so jo klicali Nena. Prav tako je vztrajal, da se njegov priimek sklanja »Maček — Mačka«, ne pa »Maček — Mačeka«, kot je to običajno na Hrvaškem. V drugi polovici tridesetih let so na rojstni hiši Ivana (Janeza) Mačka v Lisičnem pri Celju postavili celo ploščo, ki so jo menda nacisti leta 1941 uničili. Andrej MAČEK in Nino ŠKRABE, *Maček izbliza*, Zagreb, Disput, 1999, 7-9; Vladko MAČEK, *Memoari*, Boris Urbic, ur., Zagreb, Dom i svijet, 2003, 12.

³³ »Sijajna zmaga slovenskega ljudstva«, *Slovenski gospodar*, Maribor, št. 14, 22. 3. 1923, 1.

stranke.³⁴ Tudi v naslednjih letih je v volilnih soočenjih kamen spotike med prvakoma ostalo predvsem Prekmurje.³⁵

Na skupščinskih volitvah, razpisanih za 8. februarja 1925, je Radiča v Sloveniji podpirala Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev, v katero so se povezali ostanki Novačanove stranke ter pristaši avtonomistov Albina Prepeluha in Dragotina Lončarja. V ljubljanskem volilnem okrožju je na čelu njene liste nastopil Prepeluh, v mariborskem pa je nastopila neposredno Radičeva stranka.³⁶ Slovenska ljudska stranka je na volitvah dobila 20 mandatov, Radiču pa je v mariborskem volilnem okrožju uspelo osvojiti 16.404 glasove ali 3 poslanske sedeže.³⁷ Medtem ko je nekdanja Kranjska to-rej za Radiča ostala neosvojljiva trdnjava, pa je na Štajerskem in v Prekmurju očitno vztrajno povečeval število glasov. V Prekmurju jih je osvojil celo več od Koroščeve stranke.³⁸

Pritisk beograjskega režima na Radiča se je medtem stopnjeval. Kralj Aleksander ni nameraval popustiti in Radič je bil, potem ko ga je vlada str-pala v ječo, naposled prisiljen, da se odpove republikanskemu programu. Hkrati se je začel približevati Pašiču. Korošec je prek svojega časopisja spre-membo Radičeve politike označil za »sramotno kapitulacijo«.³⁹ A čeprav je bil od srede novembra 1925 prosvetni minister, so bili Radičevi govori na stran-karskih shodih še vedno takšni, kot da je v opoziciji.⁴⁰ Ob živahni protiko-rupcijski agitaciji, ki je pomladi 1926 zajela vso državo, Radič ni mogel osta-ti ravnodušen. V opoziciji je slovel kot največji borec proti malverzacijam v državni upravi. Ko je marca opozicija v interpelaciji razkrinkala korupcijske posle Pašičevega sina, jo je podprl tudi Radič. S tem je bilo potrpljenja prva-kov Narodne radikalne stranke konec. Pašič je sicer moral v začetku aprila odstopiti in zamenjal ga je Nikola Uzunović. Vendar so bili dnevi v vladi šte-ti tudi Radiču. Narodna radikalna stranka je sedaj začela iskati novega zavez-nika in ga našla v Koroščevi stranki. V teh razmerah se je za ponoven vstop

³⁴ »Veličastna zmaga SLS«, *Straža*, Maribor, št. 32, 21. 3. 1923, 1.

³⁵ Katja PERŠAK, »Anton Korošec in slovensko-hrvaška nasprotja v Prekmurju«, *Pilar* 4 (2009) 7-8, 133-150.

³⁶ J. PRUNK, »Radič«, 29.

³⁷ »Po volitvah«, *Slovenski gospodar*, št. 2, 13. 1. 1927, 4.

³⁸ K. PERŠAK, »Anton Korošec«, 143-145.

³⁹ »Koaličijska vlada RR pred durmi: Sramotna kapitulacija HSS«, *Slovenec*, št. 148, 5. 7. 1925, 1.

⁴⁰ Podrobno o Radičevem ministrovanju v slovenski luči A. BERBERIH-SLANA, »Minis-ter Stjepan Radič in Slovenci«, *Stiplovske zbornik*, Dušan Nečak, ur., Ljubljana, Odde-lek za zgodovino Filozofske fakultete, 2005, 237-266.

v politiko odločil tudi Švegel. Kljub slovenskemu poreklu se je zblizal s Hrvaško kmečko stranko.

Nove volitve v beograjsko skupščino so bile razpisane za 11. septembra 1927. Radić je »slovenskim prijateljem« tokrat pripravil še prav posebno presenečenje. Radić je namreč Švegla osebno povabil, da kandidira v volilnem okraju Delnice — Vrbovsko v Gorskem Kotarju, bivšem volilnem okraju »očeta hrvaške domovine« Anteja Starčevića in tvorca predvojne politike »novega kurza« Frana Supila. Švegel je sicer agitiral tudi v makedonskem Kumanovu, a je postal na skopski železniški postaji žrtev napadov srbskih nacionalističnih razgretežev. Ti dogodki so se mu seveda vtisnili v spomin, saj je dobil udarec v glavo in nekdo mu je ukradel veliko preprogo, ki si jo je pravkar kupil. Z nekdanjim ministrom Augustom Košutićem so ga »z brahijalnom silom vrgli v vagon vlaka Solun — Belgrad«. Švegel jo je še dobro odnesel, zlasti v primerjavi s Pavletom Radićem, ki mu je od udarca v čelo ostala vidna velika brazgotina. A to še ni bilo konec nizkih predvolilnih udarcev. Zunanji minister Vojislav Marinković in socialni minister Aleksandar Mijović sta hkrati pritiskala na vodstvo *Canadian Pacific Railway Company* v Montrealu, naj neposlušnemu Šveglu odvzame zastopstvo in grozila z odvzemom koncesije. Ta mu je bila sprva res odvzeta, ker pa je bil izvoljen za poslanca, so to v izogib mednarodnemu škandalu preklicali. Marinković se je še naprej kujal, saj se mu je Švegel zameril že prej, ko je nasprotoval poskusu britanske parniške družbe *Cunard Line*, da bi dobila od beograjske vlade izključno pravico za prevoz prekomorskih izseljencev. Švegel je prepozno izvedel, da je britansko firmo kot odvetnik zastopal — Marinkovićev brat.⁴¹

V volilni kampanji je Korošec ostro nastopil proti uvrščanju Hrvatov in sploh »drugorodcev« na liste slovenskih strank ter proti vmešavanju Radića v slovenske razmere. Radićeva poteza, ko je s postavitvijo Švegla kandidiral Slovenca v enem od — za njegovo stranko tradicionalno izvoljivih — hrvaških volilnih okrajev, je bila nedvomno še razlog več za Koroščevo jezo.⁴² Na Slovenskem je Radić nastopil sicer v zavezništvu s Slovensko kmetjsko stranko, v kateri je imel ključno vlogo Ivan Pucelj, ki se je po prevratu iz mesarja prelevil v uspešnega politika, sposobnega občasno mešati štrene Koroščevi ekipi na podeželju.⁴³

⁴¹ ASBL, OMIŠ, Šveglova avtobiografija.

⁴² »Radićevci«, *Kmetjski list*, Ljubljana, št. 35, 31. 8. 1927, 2.

⁴³ Prim. Nina STEINBACHER in Andrej RAHTEN, »V boj za staro pravdo! — ustanovitev in delovanje Samostojne kmetijske stranke do konca zasedanja konstituante«, *Studia Historica Slovenica* 19 (2019) 1, 71-106.

Na slovenskih volilnih gradivih so Radiča kot nosilca liste kar slovenizirali v »Štefana«. ⁴⁴ Glasilo njegovih slovenskih privrženecv *Kmetški list* je privoščljivo ugotavljalo: »Za klerikalce je že sama beseda 'Radič' to, kar je za purmana rdeča cunj«. ⁴⁵ Avgusta 1927 se je velikega zborovanja Slovenske kmetške stranke, s katero je sestavil skupno listo, na Krškem polju udeležil Radič osebno. ⁴⁶ V istem mesecu pa je še zadnjič nastopil v Prekmurju, ko se je na njegovem shodu v Murski Soboti zbralo okoli 250 poslušalcev. Za primerjavo: Korošca je na predvolilnem shodu v Črenšovcih 28. avgusta menda poslušalo kar kakih 2000 ljudi. Slovenski prvak je takrat že zadovoljno ugotavljal, da moč Radičeve stranke v Prekmurju upada. Koroščeve predvolilne napovedi so bile pravilne: Radič ni dobil v mariborskem volilnem okrožju nobenega mandata. V ljubljanskem volilnem okrožju pa se je na skupni listi Radiča in Slovenske kmetške stranke uspelo uveljaviti samo Puclju. ⁴⁷

Po volitvah je Koroščevo časopisje cinično komentiralo trditve *Kmetškega lista*, da slovenske kmete v skupščini poleg Puclja predstavlja tudi Ivan Švegel, ki je bil prav tako izvoljen, vendar izven Slovenije. Pri tem se je najbolj izpostavilo Koroščevo štajersko glasilo *Slovenski gospodar*. V njem je izšel zapis, da »mesarju« delo družbo »baron Schwegl, veleposestnik in lastnik vile na Bledu, kamor se Radič hodi solnčit«. Nevede ali pa zavestno napačno, je torej glasilo štajerskih katoliških narodnjakov Šveglu pripisalo stričev plemiški naziv, hkrati pa mu odrekalo pravico, da nastopa v imenu slovenskih kmetov: »Povdariti moramo, da je torej g. baron dr. Schwegl zastopnik Hrvatov, ker slovenski kmetje niso tako politično nezreli, da bi si sami zopet postavljali barone, ki naj zastopajo kmetške koristi«. ⁴⁸ Nasprotno je *Kmetški list* hvalil Radičevo potezo, ki naj bi nevtralizirala kritike »klerikalcev« na račun vmešavanja Hrvatov v slovenske razmere. Po mnenju glasila Slovenske kmetške stranke naj bi bila Šveglova postavitev na izvoljivo mesto na Hrvaškem »najboljši dokaz, kako izgleda 'komanda' Štefana Radiča nad Slovenijo v resnici«. Sledilo je hudomušno vprašanje slovenskim katoliškim narodnjakom, »ali bi oni postavili za kandidata v Sloveniji kakšnega hrvaškega duhovnika«. ⁴⁹ Tovrstne časopisne polemike so že napovedovale ostre parla-

⁴⁴ Arhiv Republike Slovenije, Zapuščina Albina Prepeluha, škatla 1, Kandidatna lista za mariborsko volilno okrožje za volitve 11. 9. 1927.

⁴⁵ »Razne politične vesti«, *Kmetški list*, št. 28, 13. 7. 1927, 6.

⁴⁶ J. PRUNK, »Radič«, 31.

⁴⁷ K. PERŠAK, »Anton Korošec«, 144 in 147.

⁴⁸ »Da bomo nasprotnike poznali«, *Slovenski gospodar*, št. 39, 29. 9. 1927, 2; »Razne politične vesti«, *Kmetški list*, št. 40, 3. 10. 1927, 2.

⁴⁹ »Dva Slovenca — poslanca NSS«, *Kmetški list*, št. 38, 21. 9. 1927, 1.

mentarne razprave v Beogradu. Šveгла so čakale zahtevne parlamentarne preizkušnje.

Streli v skupščini

Švegl se svojega dveletnega skupščinskega delovanja ni rad spominjal. Po drugi svetovni vojni je beograjsko parlamentarno izkušnjo ocenil zelo kritično. Vendar je hkrati priznaval, da je bila raven skupščinskih zasedanj v Beogradu podobna tistim v drugih državah. Skeptičen pa je bil tudi glede vloge strank: »Stranke so morebiti neizbežno zlo parlamentarizma. Programe imajo vse tako dobre, da bi človek lahko pristopil k vsaki stranki; po izkustvu izvedbe pa nobeni.«⁵⁰

Radić se je po septembrskih volitvah 1927 ponovno znašel v opoziciji, kjer se je povezal z nekdanjim velikim nasprotnikom Svetozarjem Pribičevićem v Kmečko-demokratsko koalicijo. Korošec pa je v novi vladi, ki jo je oblikoval skupaj z Vukičevićevimi radikalcji, dobil resor notranjih zadev. Na veliko začudenje najozjega Radićevega kroga se je konec leta 1927 Švegl pridružil uporniški frakciji Ljudevita Kežmana, duhovnika in dolgoletnega tajnika Hrvaške kmečke stranke. Z njim se je verjetno politično zblížal, ker sta med volilno kampanjo oba agitrala tudi v Makedoniji. Sodelovanje »barona« (kot ga je spet cinično ali pa samo napačno imenoval del časopisja) z »uporniki iz hotela Esplanade« je moralo Radića še posebej zaboleti, saj je ob

⁵⁰ Kot je Švegl zapisal v avtobiografiji, sta bila zanj problematična tako struktura volivcev kot sposobnosti poslancev: »Kot rezultat splošne volivne pravice, izvoljena od večinoma nezrelih in neukih ljudi, ki nimajo pojma zakaj gre, katerim se ima sedaj pridružiti še približno enako število prav tako nevednih žensk, se naša skupščina ni razlikovala od nizke kvalitete javnih zastopstev tudi v drugih deželah naših časov, četudi smo še smeli slobodno govoriti, kričati in ropotati in nismo bili omejeni na samo dviganje rok kot mašine za enoglasno pritrditev poznejših dob.« Švegl je bil sicer zagovornik večinskega volilnega sistema po angleškem vzoru in proti kompliciranim proporcionalnim, ki naj bi bili »izmišljeni od odljudnih profesorjev, v katerih se nihče več brez logaritma ne spozna«. Sploh je bil skeptičen do dosežkov sodobne parlamentarne demokracije: »Kar se tiče volivne pravice, aktivne in pasivne, sem čisto drugega mnenja kakor pretežna večina sodobnikov, kateri pa ne morejo zanikati da smo s parlamentarizmom in demokracijo prišli na kant, z neizbežno posledico desnih ali levih diktatur. Za vsako najmanjšo službo je treba delati izpite in prinašati spričevala, za najtežji poklic zakonodavca, in njegove izbire, pa ni treba nič.« Bil je tudi proti referendumski demokraciji, češ da se s temi zadevami lahko igra zgolj mala švica, pa še tam naj bi vedeli, »da so take na videz napredne geste krinka za nemoteno in pametno vladanje njihove oligarhije, pod imenom republike«. Zlasti je bil kritičen glede možnosti odpoklica poslanca: »Kako si hočemo predstavljati, da se bo sposoben in značajan človek za svoje javno delo zanimal, če ve da ga lahko vsaki čas s pomočjo kakšne intrige ali agitacije zopet odstranijo? Ljudje, ki niso znali pravega moža birati za dobo štirih let in mu toliko časa potem zaupati, tudi niso sposobni ga odpoklicati.« ASBL, OMIŠ, Švegl-ova avtobiografija.

njegovi kandidaturi za poslanca osebno posredoval in s tem razorožil ostale člane vodstva, ki so Gorenjcu nasprotovali. Spor, ki je doživel vrhunec 4. januarja 1928 s sestankom v priljubljenem Šveglovem hotelu, v katerem je običajno bival ob obiskih Zagreba, se je nato še isti mesec tudi zaključil. Kot je v uvodoma citirani razpravi ugotovil Matijevič, je vodstvo spravljivo sprejelo razlago upornikov, da je šlo za običajen sestanek poslancev, ki je del strankarske demokracije, Kežman pa se je prav tako odpovedal nadaljnjim polemikam.⁵¹

Sredi februarja 1928 je Vukičević rekonstruiral vladni kabinet in Korošec je dobil resor za notranje zadeve. Oblikovanje nove vladne ekipe je imelo za posledico tudi zaostritev politike opozicijskih strank v parlamentu. 18. marca sta Radič in Pribičević z velikim pompom obiskala Ljubljano. Radič ga je označil za »slepo črevo« vladajoče »cincarsko-radikalne večine«, Pribičević pa je o politiki voditelja Slovenske ljudske stranke povedal naslednje: »G. Korošec ima zgodovinsko zaslugo, da se je skupno s Hrvati, Srbi in Slovenci iz naših krajev pridružil v usodepolnem času Narodnemu Vijeću v Zagrebu, toda zagrešil je tudi zgodovinski zločin, da je v enako usodepolnem času postal nekak cincarski sluga, ki pomaga se boriti proti enakosti in enakopravnosti v naši državi. Namesto da bi SLS nas podpirala, je poceni prodala narodni interes za majhno provizijo, da sme preganjati svoje nasprotnike v Sloveniji.«⁵²

Radič očitno Šveglu sodelovanja s Kežmanovo skupino ni zameril. Na fotografiji, ohranjeni v enem od albumov sesljske družine Simcicevih, ki je ohranila manjši del njegove zapuščine, lahko vidimo Švegla, kako na shodu Kmečko-demokratske koalicije v Dubrovniku 27. maja 1928 ponosno stoji s klobukom v roki v Radičevi bližini. Občinstvo je ob Radiču in Pribičeviću nagovoril tudi Žerjav. Radič se je zavzel za ustanovitev večjih oblastnih enot, ki bi imele »razširjeno samoupravo«, med njimi tudi za Slovenijo. Z vsemi toповi je streljal proti »cincarski« gospodarski politiki in se spraševal, ali ima sploh še smisel hoditi v Beograd.⁵³

Junija 1928 so poslanske polemike v beograjski skupščini doživele vrhunec.⁵⁴ Da je bila Kmečko-demokratska koalicija takrat v parlamentu zelo

⁵¹ Z. MATIJEVIČ, *Radičevac*, 43 in 47.

⁵² »Veličastna manifestacija za prečansko fronto«, *Kmetški list*, št. 12, 21. 3. 1928, 2.

⁵³ Tonči ŠITIN, *Stjepan Radič i Dalmacija (1918.—1928.)*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 42 (2000), 431-487, tu 470-471.

⁵⁴ *Slovenski gospodar*, ki so ga izdajali Koroščevi štajerski privrženci, se je pritoževal nad silovitostjo napadov opozicije: »Ko so prišli Radičevci v vlado in hodili vestno po Pašičevih stopinjah, naši poslanci niso tulili v skupščini, ne razbijali in ne kričali: Na vojno! [...] Opozicija danes ne šiba svojega lastnega otroka centralizem s stvarnimi ugo-

ostra in ni obetala nič dobrega, so kasneje priznavali celo njeni voditelji.⁵⁵ Radić je po Hrvaški vztrajno agitiral in skupaj s Pribičevićem neusmiljeno napadal »korumpirano (pokvarjeno) gospodo« v Beogradu. Na shodu v Osijeku 10. junija se je tako menda zbralo 15.000 ljudi, med prvimi govorniki pa je bil tudi Švegel.⁵⁶ Na seji 19. junija je prišlo do silovitega prepira med poslanci Jugoslovanskega kluba in opozicijo glede domnevnih slovničnih napak v zapisniku. Radić je poslance Jugoslovanskega kluba nahrulil z besedami: »Molčite, hlapci!«⁵⁷ V takšnem vzdušju so torej dva dni kasneje počili usodni strelji. Puniša Račić je s pištolo obračunal z nasprotniki iz Hrvaške kmečke stranke. Ubil je dva, Stjepan Radić pa je bil hudo ranjen.⁵⁸

Švegel je med napadom po lastnem pričevanju sedel v bližini Pribičevića, ko je Račić začel streljati na Radića in njegove privrženice. Švegel je še

vori, ampak s psovanjem v parlamentu, s kričanjem, razbijanjem in celo z vojno huj-skarijo.« »Samo podirati znajo«, *Slovenski gospodar*, št. 25, 21. 6. 1928, 1.

⁵⁵ V. MAČEK, *Memoari*, 111.

⁵⁶ Stjepan RADIĆ, *Politički spisi. Autobiografija, članci, govori, rasprave*, Zvonimir Kundžić, prir., Zagreb, Znanje, 1971, 558-559.

⁵⁷ *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, redni sklic 1927—1928, LXXXII. redni sestanek (19. 6. 1928), 496-497.

⁵⁸ Prim. A. RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919—1929*, Ljubljana, Založba ZRC, 2002, 149. V *Slovenskem gospodarju* je tragedijo podrobno opisal štajerski poslanec Slovenske ljudske stranke Ivan Vesenjaj. Vendar se ni ustavil zgolj pri povzetku dogajanja, ki ga je zakrivil Puniša Račić. Na koncu članka je poskusil Račićev »grozen čin« tudi »tolmačiti«, pri čemer se ni mogoče znebiti vtisa, da je odgovornost za tragedijo v veliki meri pripisal »brezobzirni surovosti in blatenju«, ki so ju v zadnjih tednih uprizarjali poslanci Kmečko-demokratske koalicije. Račiću so pač zaradi provokacij popustili živci, »star črnogorski ponos« pa je imel za posledico nasilje. Ob takšnih razlagah atentatorjevega ravnanja verjetno ni čudno, da so se takoj po atentatu v opozicijskem tisku pojavile obtožbe na račun Korošca, češ da naj bi kot notranji minister vedel, kaj se pripravlja, pa tega ni preprečil. Od tod do sklepa, da naj bi bile za tragične dogodke v skupščini odgovorne »klerikalne hijene«, ni bilo daleč. Dokazov o vpletenosti Slovenske ljudske stranke v atentat ni, se je pa ohranil spominski zapis, da naj bi se Korošec na predvečer atentata pogovarjal z Račićem in izvedel, da bo »nesreča«. Radićev poslanski kolega Ivan Pernar je izjavil, da v času streljanja v skupščini ni bilo nikogar od članov Jugoslovanskega kluba, češ da so se »poskrili«, ker naj bi vedeli, kaj se pripravljajo. Takšne očitke je Jugoslovanski klub v sporočilu za javnost označil za »navadne laži« in zavrnil: »Razen dr. Korošca in par poslancev, ki so bili slučajno na intervencijah, so bili vsi drugi v dvorani.« To izjavo potrjujejo tudi spomini prekmurskega poslanca Ivana Jeriča, ki je bil takrat prisoten na zasedanju. Ni pa možno spregledati, da je na predvečer umora Račić predložil predsedniku skupščine Ninku Periću predlog, da se Radića razglasi za »umobolnega« in zato odstrani iz skupščine. In med dvaindvajsetimi podpisniki tega predloga se je znašel tudi Slovenec — Ivan Vesenjaj. »Kri in smrt v Narodni skupščini«, *Slovenski gospodar*, št. 26, 28. 6. 1928, 1; »Klerikalne hijene«, *Kmetški list*, št. 26, 27. 6. 1928, 5; Ivan PUCELJ, »Neoprana slovenska sramota«, *Kmetški list*, št. 39, 26. 9. 1928, 1; Ivan JERIČ, *Moji spomini*, Murska Sobota, Zavod sv. Miklavža, 2000, 140.

pravi čas opazil, da je bilo veliko število srbskih poslancev oboroženih s pištolami, instinktivno pa je čutil, da se mu ob srbskem vodji opozicije Pribičeviću ne more zgoditi nič hudega: »Veliko število srbskih poslancev je bilo oboroženo z močnimi samokresi, ki so jim zadaj iz hlač ven gledali, in če bi se bili Hrvatje branili proti strelcu iz govorniškega odra, je bilo vse pripravljeno, da pride do še večjega pokolja. Jaz sem sedel v prvi vrsti, desno od Pribičevića[,] na katerega levi so bili vsi po vrsti zadeti: Pernar, Grandja, Radić; ali sem imel občutek, da se Pribičeviću kot Srbu, četudi najostrejšemu opozicionalcu ne bo nič hudega zgodilo. Desno od nas je skrvel Pavle Radić, pred nami Basariček, katera sta oba dva od zadaj priletela, samo da atentatorja pri njegovem zločinu ustavita.« Švegel je bil menda tako priseben, da je Pribičevića med streljanjem pomagal izvleči iz klopi. Oba so odpeljali v bolnišnico, Šveglu pa se je vtisnilo v spomin, da je kralj Aleksander ranjenemu Radiću poljubil roko.⁵⁹

Literatura sicer Šveglavega gibanja med atentatom ne omenja. Po nekaterih objavljenih rekonstrukcijah naj bi desno od Pribičevića sedel Pucelj, vendar obstajajo tudi zapisi, da je slednji sedel poleg Radića. Vsekakor pa v času usodnega, četrtega strela Puniše Račića, ko je Stjepana Radića zadel v trebuh, v klopih ni bilo več ne Pribičevića ne Puclja.⁶⁰ Toda dunajski časnik *Neue Freie Presse* je v svojem natančnem poročilu iz skupščine izrecno izpostavil Švegla, da je spravlil Pribičevića iz nevarne situacije.⁶¹

Kmečko-demokratska koalicija je Radičevo smrt izkoristila za nov val agitacijskih shodov. Eden od teh je bil 8. septembra 1928 na Bledu, ko je bil organiziran tradicionalni, deveti Kmetijski praznik. Na njem je poleg glavnega govornika Puclja govoril tudi domačin Švegel. Da se bližajo težki časi, je bilo razvidno iz dejstva, da je vlada, ki jo je po atentatu prevzel Anton Korošec, politični shod ob omenjenem prazniku prepovedala. Tako je vladni predstavnik Puclja med govorom nenehno prekinjal, slednji pa je prisegal, da se režimu ne misli pokoravati. V *Kmetiskem listu* je izšlo o tem obširno poročilo, v katerem je bilo izraženo začudenje, da si je režim drznil tako ravnati, čeprav si je pisano kmečko povorko z zanimanjem ogledoval tudi krajljevič Peter.⁶²

6. januarja 1929 je Aleksander naposled razglasil diktaturo. Švegel je nje-no uvedbo hitro občutil: »Po razglašanju diktature kralja Aleksandra so nas

⁵⁹ ASBL, OMIŠ, Šveglava avtobiografija.

⁶⁰ »Kako je morilec ubil št. Radića,« *Kmetiski list*, št. 34, 22. 8. 1928, 6; Z. KULUNDŽIČ, *Atentat*, 344, 369 in 474.

⁶¹ »Die Vorgänge in Jugoslawien«, *Neue Freie Presse*, št. 22905, 22. 6. 1928, 4.

⁶² »Kmetijski praznik na Bledu«, *Kmetiski list*, št. 37, 12. 9. 1928, 3.

nekaj časa panduri na Hrvatskem gonili, uradniki zasliševali, na Bledu pa so se nekateri ljudje, kateri so me prej, ko sem bil poraben, radi zaprosili za kakšne intervencije, četudi nisem bil njihov poslanec, začeli z menoj norčevati in špekulirati kaj se mi bo sedaj hudega zgodilo.« Čeprav je imel Švegel zelo slabo mnenje o srbski politični eliti, njegova lojalnost do kralja nikoli ni bila vprašljiva. Kljub temu so po razglasitvi diktature tudi njega postavili pred sodišče za zaščito države prav zaradi domnevno žaljive opazke do kralja. A je bil na koncu obtožb vendarle oproščen.⁶³ Njegovi strankarski kolegi na Hrvaškem so jo večinoma odnesli slabše.⁶⁴

Že tako kratko parlamentarno kariero nekdanjega avstro-ogrskega konzula je torej prekinila kraljeva diktatura. A imel je priložnost, da je sodeloval v morda najbolj burni dobi parlamentarizma kraljeve Jugoslavije. Do prebivalstva Gorskega Kotorja je ohranil simpatije tudi kasneje, kar se je pokazalo zlasti pri vprašanju vrnitve tamkajšnje ogromne gozdne posesti v lasti bavarske knežje rodbine Thurn und Taxis. In ko je kasneje potegnil črto pod to obdobje svojega življenja, se mu je zdelo pomembno predvsem, kako so si ga zapomnili njegovi volivci: »Mislím, da me je ubogi in skromni narod Gorskega kotora, med njimi dosti starih priseljencev iz Kranjske, na primer v Ravni gori, ohranil v dobrem spominu, jaz pa njega.«⁶⁵

Kraljevi minister

V dobi kraljeve diktature se Švegel sprva ni politično izpostavljaj. Bili so to nevarni časi za vse, ki so si drznili kakorkoli dvomiti o režimu generala Petra Živkovića, predsednika vlade po milosti kraljevi. Konec leta 1929 se je Radićev naslednik Vladko Maček med preiskavo proti skupini domnevnih hrvaških »teroristov«, ki so bili člani sedaj prepovedane Hrvaške kmečke stranke, znašel v zaporu. Kralj ga je po drugi strani poskušal pridobiti za sodelovanje v vladi, a Maček ni popuščal. Toda osmerica pristašev prepovedane Hrvaške kmečke stranke se je pomladi 1930 začela pogajati z režimom. Nekateri so pri tem kot pogoje za vstop v vlado postavili izpustitev Mačka, podelitev amnestije za politične emigrante in preureditev države na tri enote: slovensko, hrvaško in srbsko. O tem se ni bilo mogoče sporazumeti, toda štirje politiki iz Mačkove stranke so vseeno pristali na vstop v vlado: poleg Stanka Šibenika, Nikole Preke in Mirka Najdorferja si je ministrsko mesto »prislužil« tudi Švegel.⁶⁶ Časnik *Slovenec* je za vse štiri ugotavljal »brez na-

⁶³ ASBL, OMIŠ, Šveglava avtobiografija.

⁶⁴ V. MAČEK, *Memoari*, 126-129.

⁶⁵ ASBL, OMIŠ, Šveglava avtobiografija.

⁶⁶ Ljubo BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928—1941*, I-II, Zagreb, Liber, 1974, tu I, 51 in 63.

daljnega, da so spadali v intimni krog sodelavcev pokojnega Stjepana Radiča« ter od njega za svoje delovanje tudi »ponovno in čestokrat dobili pohvalne izraze«. ⁶⁷ Kralj je z ukazom 20. maja 1930 Šveгла imenoval za ministra brez portfelja. ⁶⁸

Maček v svojih spominih ni našel lepih besed za omenjeno četverico politikov, ki so sprejeli ministrske funkcije v »diktatorski vladi«. Omenil jih je tudi med zagovorom pred sodiščem, ko je hrvaški narod primerjal z močnim in zdravim gozdom, ki se je znašel v velikem neurju. Nekaj vej in vejic se je pri tem zlomilo, posledično pa se bodo posušile. Mačkova napoved, da ljudstvo ne bo sledilo »odpadnikom«, se je uresničila, saj so se kmalu umaknili iz političnega življenja. ⁶⁹ Kakor koli že, nedolgo po vstopu njegovih nekdanjih strankarskih kolegov v vlado, 14. junija 1930, je bil Maček naposled oproščen vseh obtožb. ⁷⁰

Seveda je bil Švegel zaradi ministrske funkcije zaprosen tudi za razne intervencije na pristojnih mestih. ⁷¹ Tako je tudi v začetku tridesetih letih njegova Wilsonia ostala priljubljen cilj kolegov in prijateljev ob obiskih Bleda. Iz korespondence sledi, da je bila njegova hiša vedno na razpolago, za goste so skrbele kuharica in sobarice, obisk pa je bil tolikšen, da je Švegel moral voditi poseben raspored. ⁷² Očitno pa je imel pri opravljanju ministrske funkcije v vladi kraljevega generala tudi določene pomisleke. Vse politično življenje je bilo namreč podrejeno Aleksandrovi volji: »Ker za časa kraljeve diktature ni bilo parlamenta, ki bi zadržal zakonodajo, so še precej zakonov s pomočjo odredb uresničili [...]; in ker nismo mogli v skupščini govoriti, je kralj odredil, da smo se ministri vozili po celi državi in na shodih ljudem razlagali položaj in smotre vladne politike.« ⁷³ Švegel, ki je bil vaje vrednot ameriške demokracije, je imel s takšnim pojmovanjem ministrske funkcije verjetno težave.

⁶⁷ »Spremembe v vladi«, št. 114, *Slovenec*, 20. 5. 1930, 1; »Predstavniki Hrvatov v vladi«, 21. 5. 1930, št. 115, 1; »Novo stanje«, *Kmetški list*, št. 21, 21. 5. 1930, 1.

⁶⁸ Arhiv Jugoslavije, fond 334, fascikel 204, Dosje Ivana Šveгла [dalje: AJ, DIS], Sklep zunanjega ministrstva o Šveglu upokojitvi, 5. 1. 1933.

⁶⁹ V. MAČEK, *Memoari*, 133.

⁷⁰ »Beograjski proces končan«, *Kmetški list*, št. 25, 18. 6. 1930, 3.

⁷¹ V Hrvaškem državnem arhivu se je, na primer, ohranilo njegovo pismo o posredovanju pri ministru za poljedelstvo in vode za službo osebi, za katero se je zavzel istrski duhovnik in nekdanji pravaš Vjekoslav Spinčić. Hrvatski državni arhiv, Fond Vjekoslava Spinčića [dalje: HDA, FVS], škatla 120, Šveglu pismo Spinčiću, 3. 9. 1930.

⁷² HDA, FVS, škatla 120, Šveglu vabili Spinčiću, 21. 3. in 7. 7. 1930.

⁷³ ASBL, OMIŠ, Šveglu avtobiografija.

Sicer je v Živkovičevi vladi Šveglu družbo nekaj časa kot »minister šum in rudnikov« delal tudi Korošec, ki pa je kmalu prišel v konflikt z gorenjskim rojakom. Korošec je dal namreč kralju vedeti, da je eden od Slovencev v vladi preveč — in jo moral konec septembra 1930 zapustiti sam. Povod za Koroščev izstop iz vlade je bila menda Živkovičeva odločitev, da za agitiranje v Sloveniji določi poleg njega tudi Kramerja, Najdorferja in — Švegla.⁷⁴ Slednji pa je v svoji avtobiografiji navedel še en razlog: »Na neki seji ministrskega sveta, ko smo zopet enkrat razpravljali o spremembi političnega ustroja, je g. Dr. Korošec, slabe volje morebiti pod učinkom sladkorne bolezni, ki ga je že močno mučila, tudi že naveličan visokega položaja, ki si ga je revni sin Prlekije enkrat tako zelo želel, začel prisotnim in predsedniku tako malo zviška pamet soliti, kako in kaj je treba delati, na kar me je g. Živković pozval da naj tudi povem svoje mnenje, tako da se odgovoru nisem mogel izogniti, kateri mi je bil toliko lažji, ker se je bil g. Korošec skliceval na ameriške razmere in ustavo, glede katerih sem bil precej poučen. Korošec je odšel k kralju, kateri je ljudi mnogo preveč poslušal, in mu baje rekel, da se ne pusti od mene zafrkavati, ali grem jaz iz vlade ali bo šel on. Takrat je odšel on, z vsemi častmi.«⁷⁵ Uradno je Korošec odstopil iz zdravstvenih razlogov. Kralj mu je očitno oddih privoščil tako močno, da ga je dve leti in pol kasneje poslal celo na morski zrak na Hvar — v internacijo.

Med vladnimi kolegi se je Švegel največ družil s pravosodnim ministrom in kasnejšim premierjem Milanom Srskičem. Sicer rojeni Beograjčan je doktoriral iz prava na Dunaju, nato pa deloval v Bosni in Hercegovini. Švegel mu je — kot skoraj praviloma marsikateremu srbskemu politiku ali diplomatu — pripisal, da je bil »najbrže cincarskega pokolenja«. Med študijem v cesarski prestolnici pa se je menda »tudi malo navadil na avstrijsko mehkost in lahkoto, tako različno od balkanskega značaja, četudi sta si oba ljudstva po vnanjem slična v tem, da polovico dneva in svojega življenja presedata v kavarnah«. V svoji avtobiografiji je opisal tudi pot po Makedoniji, ki sta jo obiskala v družbi Živkovića in hrvaškega ministrskega kolega Stanka Šverljuge.⁷⁶

A kmalu je prišla vrsta za »prostovoljni« odstop iz vlade tudi na Švegla, ki se je uspel na ministrski funkciji obdržati samo do srede februarja 1931.⁷⁷ Da bo moral zapustiti to mesto, je bilo slutiti sicer že dosti prej. O tem obstaja anekdota, ko se je med slavnostnim prenosom posmrtnih ostankov Ka-

⁷⁴ LJ. BOBAN, *Maček*, I, 54 in 64.

⁷⁵ ASBL, OMIŠ, Šveglava avtobiografija.

⁷⁶ Šverljugova soproga Eleonora je bila dvorna dama kraljice Marije. Zakonca Šverljuga sta pokopana na Bledu, kjer sta imela tudi hišo.

⁷⁷ AJ, DIŠ, Sklep zunanjega ministrstva o Šveglavi upokojitvi, 5. 1. 1933.

radorda na Oplenac 9. septembra 1930 Švegel zapletel za neko korenino in telebnil na tla. Na noge mu je pomagal osebno Aleksander in mu dejal: »Ja Vas ne obaram.«⁷⁸ Ko je minister naposled le moral oditi, se kralj od njega ni hotel posloviti praznih rok. Švegel je bil namreč odlikovan z *redom sve-tega Save I. stopnje*. Razveselilo pa ga je tudi diskretno sporočilo kraljevega posrednika, da bi mu vladar rad zaupal poslaniško mesto. Nekdanjemu avstro-ogrskemu konzulu se je ponovno uspelo vrniti v diplomacijo. Toda to-krat ni odšel v Severno Ameriko, kjer je preživel večino svojih službenih let v tujini, ampak v Argentino. Konec marca 1931 je Švegel v Beogradu kot iz-redni poslanik in pooblaščen minister s svečano izjavo prisegel pred »vse-mogočnim Bogom, da bo vladajočemu kralju Aleksandru I. zvest in da bo svojo funkcijo opravljal po zakonih in zakonskih ukazih točno in zavedno.«⁷⁹

Epilog

O tem, kakšne so značilnosti dobrega diplomata in uradnika, je imel Švegel svoje mnenje, ki si ga je izoblikoval na podlagi dolgoletnih, zlasti avstrijskih izkušenj. Leta 1929 je nekaj tovrstnih razmišljanj objavil v članku *Tko vodi narode?*, ki je izšel v zagrebškem časopisu *Slobodni glas*, katerega glavna urednica je bila Marija Radić. V članku je poudarjal, da zgolj šolanje na ugledni univerzi še ne zagotavlja avtomatično tudi uspeha, ampak naj bi bile ključnega pomena izkušnje.⁸⁰ Njemu jih gotovo ni manjkalo, a mu niso mogle veliko pomagati, ko je prispel na jugoslovansko kraljevo poslaništvo v Buenos Aires.

V Buenos Airesu je po lastnem pričevanju Švegel naletel na velik nered. Na poslaništvu je kritiziral ignorantski odnos uslužbencev do jugoslovanskih izseljencev. Še bolj pa je pedantnega Švegla, ki je bil še iz avstrijskih časov navajen drugačnih metod dela v diplomaciji, zmotilo dejstvo, da je njegov predhodnik Milorad Stražnicki svojo funkcijo izkoriščal za osebno bogatenje. Korupcija je bila vidna tako rekoč na vsakem koraku, toda vse Šveglove pri-tožbe v Beograd so ostale brez posledic.⁸¹ Brez podpore zunanjega ministr-stva pa se razmer na poslaništvu seveda ni dalo izboljšati. Nič čudnega, da je gorenjski diplomat že po letu dela zapustil poslaništvo in se vrnil v domo-vino. Sredi junija 1932 je bil s kraljevim ukazom razrešen s poslaniškega mesta.⁸² V tolažbo je predčasno prispelega poslanika vsaj kralj odlikoval z

⁷⁸ Šveglova avtobiografija, ASBL, OMIŠ.

⁷⁹ AJ, DIŠ, Šveglova prisega kot izrednega poslanika in pooblaščenega ministra Kralje-vine Jugoslavije, 31. 3. 1931.

⁸⁰ Ivan ŠVEGEL, »Tko vodi narode?«, *Slobodni glas*, št. 32, 5. 3. 1929, 1.

⁸¹ ASBL, OMIŠ, Šveglova avtobiografija.

⁸² AJ, DIŠ, Sklep zunanjega ministrstva o Šveglovi upokojitvi, 5. 1. 1933.

redom belega orla III. stopnje, kar pa bi po Šveglovem prepričanju »najbrže tudi storil, če bi bil ves čas samo lenaril, kar so mu v Beogradu gotovo tako trdili«. ⁸³ Diplomata v pokoju se je sedaj lahko v miru umaknil na Wilsonio.

Švegel sam je ostal zvest Radićevi ideji in je računal na Mačkovo veliko vrnitev. Na majskih volitvah 1935 je po Šveglovem lastnem pričevanju bil sicer na Bledu za Mačkovo listo menda oddan en sam glas in ta naj bi bil njegov. Večina Blejcev je baje oportunistično glasovala za listo Bogoljuba Jevtića in njegovega slovenskega zaveznika Draga Marušiča, a je to zaradi upada hrvaških obiskovalcev obžalovala. Za pomoč so zato zaprosili Švegla: »Na Bledu je bil oddan samo en glas za Mačkovo listo, in to je bil moj. Potem pa, ko so Zagrebčani začeli bojkotirati 'svetovno' Blejsko letovišče (t. j. avstro-ogrski židski raj za nemoralno), prišli so k meni[, da naj Hrvatom sporočim, da so v srcu vsi bili proti Jevtiću-Marušiču, ali da niso radi gšefta mogli drugače in da moramo mi vsi to razumeti, t. j. da smo Slovenci barabe in ne junaki.« ⁸⁴

Po vrnitvi iz hvarske internacije je izkušeni Korošec še enkrat zaigral na preizkušeno karto sodelovanja s srbsko politično elito. Povezal se je z nekdanjim finančnim ministrom v Pašićevih vladah Milanom Stojadinovićem, o katerem je imel Švegel prav tako zelo slabo mnenje. Poleti 1935 je Korošec v Stojadinovićevi vladi prevzel mesto notranjega ministra. Švegel je v avtobiografiji o Stojadinovićevi ministrski ekipi napisal, da je bila »v nekaterem smislu najslabša vlada, ki jo je Jugoslavija imela«. Po napadu Sil Osi na Jugoslavijo se je tudi Švegel znašel v težkem položaju, saj so mu nemške okupacijske sile zasegle velik del premoženja. Švegel si je sicer s pomočjo generalnega konzula Neodvisne države Hrvaške Salih Baljića, s katerim sta nekoč grela skupščinske klopi, priskrbel hrvaško domovnico, s čimer se je lahko izognil marsikateri nemški šikani. Toda potnega lista mu Ante Pavelić, ki je Šveglovega rivala iz Buenos Airesa Stražnickega postavil za šefa administrativnega oddelka zunanjega ministrstva, le ni želel izročiti. ⁸⁵

Nacistični oblasti je sledila komunistična in z njo nacionalizacija Wilsonie. Švegel je postal žrtev pridobitniških skomin lokalnih šerifov, ki so s prihodom komunističnega režima začutili priložnost za lahek in hiter vzpon po družbeni lestvici. ⁸⁶ In to kljub temu, da mu ni bilo med vojno ničesar očitati. Prej nasprotno, saj je sodeloval s partizani. Švegla je pozimi 1946 po lastnem pričevanju obiskala gruča nahujskanih domačinov, da bi ga »v imenu ljudstva«

⁸³ ASBL, OMIŠ, Šveglova avtobiografija.

⁸⁴ Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana, Ms 1246, Zapuščina Antona Novačana, Šveglovo pismo Novačanu, 17. 8. 1935.

⁸⁵ ASBL, OMIŠ, Šveglova avtobiografija.

⁸⁶ A. LUCIJAN, »Dr. Ivan Švegel«, 44.

kot človeka, »ki je pil njihovo kri«, lastnoročno vrgla iz graščine. Na vprašanje, kam naj gre, če ga vržejo iz družinske hiše, pa mu je njihov kolovodja, ki je nekdanjega konzula, ministra in poslanika naslavljala s »svinjo«, lakonično odgovoril: »To zakon ne predvideva!« Ob tem se je Švegel spomnil vladarjev in državnikov, ki jih je v svojem bogatem življenju spoznal. Diplomata, ki je na pariški mirovni konferenci branil slovenske in jugoslovanske meje, so novi oblastniki zabrisali čez domači prag, z ostankom umetnin pa se je moral preseliti v hlev. Šele po pritožbi so mu vrnil pet hektarjev posesti (približno odstotek njegove nekdanje lastnine), graščino, ki so jo »med osvobajanjem« pokradli in opustošili vojaki dveh artilerijskih brigad, pa pustili v »dosmrtno užitek« (sam je ob tem pikro zapisal: »v dosmrtno popravljanje«).⁸⁷

V političnem smislu je Švegel tudi po drugi svetovni vojni ostal zvest Radičevim nazorom, čeprav je njegov naslednik Maček obtičal v emigraciji.⁸⁸ Za Švegla je tako Radić ostal »naš blagopokojni predsednik«, kar je mogoče razbrati iz korespondence z Radičevo vdovo Marijo. V pismu 4. maja 1950, na primer, se ji je uvodoma opravičil, da ji je kot darilo priložil zgolj škatlico kave in glavnik. Želel bi ji bil kaj poslati že za veliko noč, a ni imel. Zaprošil jo je, naj popije kavico »v spomin na Wilsonio, kakršna je nekoč bila, sedaj pa je izropana«. Novi oblastniki so jo preimenovali v Prešernov dom, kar se Šveglu ni zdelo ravno najbolj duhovito. V pismu je omenil tudi zanimivo anekdoto. Bil je jezen, ko je izvedel, da se neki nekdanji ustaš svobodno sprehaja po Parizu. To naj bi bila protiusluga nikogar drugega kot »tovariša« Miroslava Krležę, ki se mu je menda tako zahvalil za zaščito med vojno. Po naključju je imel Švegel pred telefonsko govornico v nekem ljubljanskem hotelu s taistim Krležo »karambol«. Slavni hrvaški literat, ki je užival zaščito samega Tita, mu je to zelo zameril in ga izzivalno vprašal, če ve, kdo da je on. Švegel mu je kljubovalno odvrnil, da ga to ne zanima, nakar je Krleža vzrojil, kako ga »lahko vsak čas da aretirati«. Literatova žena Lepasava (kot gledališka igralka bolj slavna pod imenom Bela) pa je nekdanjega avstro-ogrskega konzula začela povrhu zmerjati z »reakcijo«. Zanimivo pismo je Švegel zaključil z izrazom spoštovanja do pokojnega Radića, »ki je dal svoje življenje za svojo domovino«, čeprav se zaradi skromnosti ni oklical za »dux populi Croatici«.⁸⁹

⁸⁷ ASBL, OMIŠ, Šveglova avtobiografija.

⁸⁸ Podrobno o usodi preostalih privržencev Hrvaške kmečke stranke v domovini v letih po koncu druge svetovne vojne Zdenko RADELIC, »Sudbina pristaša HSS-a u Hrvatskoj 1945.—1950.«, *Časopis za suvremenu povijest* 27 (1995) 1, 77-101.

⁸⁹ Hrvatski državni arhiv, Fond Marije Radić [dalje: HDA, FMR], škatla 13, Šveglovo pismo Mariji Radić, 4. 5. 1950.

Še obširnejša kritika komunističnega režima pa je razvidna iz pisma, ki ga je Švegel Radičevi poslal leto kasneje, maja 1951. Uvodoma se ji je spet opravičil, ker ji za veliko noč ni nič poslal, saj tudi sam ni imel nič. Menil je, da bo v prihodnosti pomanjkanje morda še večje. Sicer so v Sloveniji delili pakete pomoči, a zanje ni zadostovalo, da si bil partijec, ampak si moral biti tudi ljubljenec lokalnega tajnika. Po Šveglovem mnenju naj bi bili za jugoslovansko nesrečo najbolj odgovorni Britanci, ne glede na to, ali so laburisti ali konservativci. Čudil se je, da se bogata Amerika ne more znebiti njihovega vpliva, dokler ne bo tudi zanj prepozno. Zdelo se mu je, da je v ZDA prevladala »srbijanska koncepcija Jugoslavije«, ki gre na račun Hrvatov in Slovencev. To naj bi bila po eni strani posledica politike tistega »poglavnika«, ki naj bi »imel vedno prav«, sedaj pa se skriva po južnoameriških pampah. Po drugi strani pa naj bi bila krivda na strani emigrantskih politikov, še zlasti v ZDA: »Slovenec [Miha] Krek je taka ničla, da ko ga bodo videli Američani, bodo po njem sodili o celem ubogem, izsesanem, a tudi nekarakternem slovenskem narodu.« Drugi narodi naj bi imeli v emigraciji boljše predstavnike, ki so inteligentni, pišejo knjige v korist svojih narodov. Pri tem se je Švegel spomnil na vizionarstvo pokojnega Radiča. Vdovi se je opravičil za »brbljanje«, a ji je priznal, da ga pogosto izdajo živci, kar po desetletju preganjanja ni čudno.⁹⁰ Nekdanji Radičev slovenski poslanec je umrl 5. februarja 1962, star 87 let.

Andrej Rahten

The Slovene Parliament Member of Radič's Party: Evaluating Ivan Švegel's Political Activities

This article presents the political activities of the Slovene diplomat and legal expert Ivan Krizostom Švegel (a.k.a. Hans Schweigel, 1875–1962), who primarily served as an Austro-Hungarian consul in the United States and Canada before the First World War. Although his involvement in the delegation of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes at the Paris Peace Conference of 1919 has not passed unnoticed in Slovene historiography, less is known about his political career. Švegel already expressed his sympathies for the Croatian national demands at the Paris Peace Conference, especially by interceding with American diplomats for the incorporation of Rijeka by Yugoslavia and helping his Croatian counterparts

⁹⁰ HDA, FMR, škatla 13, Šveglovo pismo Mariji Radič, maj 1951. Na dan, ko je Švegel pisal pismo Radičevi, ga je obiskala komisija iz Ljubljane, ki je ugotavljala, ali velja dovoliti sečnjo starodavnih hrastov na njegovem nekdanjem posestvu. To je bilo sedaj baje v lasti hlapca Šveglovega pokojnega brata, ki je kot nekakšen novodobni »baron« vodil tudi zadruge, čeprav neuspešno in z izgubo. Sploh pa se je komisija prikazala na Bledu šele, ko je bila večina najlepših hrastov že posekanih in prodanih.

settle the question concerning the affiliation of the Repaš (Hung. Répás) area along the Drava River. In the Temporary National Representation in Belgrade, Švegel represented Trieste and worked within the framework of the Yugoslav Club, headed by the president of the Pan-Slovene People's Party, Anton Korošec. However, Švegel soon parted ways with Korošec and withdrew from active politics for a few years.

In the election of 1927, he ran on the ticket of the Croatian Peasant Party in the Gorski Kotar region at the personal proposal of Stjepan Radić and made his way into the Croatian parliamentary representation in the Belgrade assembly. Radić's decision to nominate Švegel as a Slovene candidate in one of the traditionally winnable Croatian constituencies for his party undoubtedly added to the chagrin of Korošec, who had long been at odds with Radić. Much to the surprise of Radić's most intimate circle, at the end of 1927 Švegel joined the rebellious faction of Ljudevit Kežman, a priest and long-standing secretary of the Croatian Peasant Party. Yet rather than hold him to blame, Radić continued to cooperate with Švegel until the fateful shooting incident in the Belgrade assembly on June 20th, 1928. During the assassination against Radić and his colleagues, Švegel, according to his own testimony, was composed enough to help lift Svetozar Pribičević from his bench to safety.

In the early period of the royal dictatorship, Švegel maintained a low profile until the spring of 1930, when he joined the government as a minister without portfolio, together with three other dissidents from the former Croatian Peasant Party. After he was soon forced to leave his position in the royal government, he briefly returned to diplomacy in 1931 by being appointed envoy of the Kingdom of Yugoslavia to Buenos Aires. However, no later than 1932, he was forced to leave his office due to disagreements with other officials at the legation and the heads of the foreign ministry and to retire. As his correspondence with Marija Radić reveals, Švegel also remained a faithful adherent to Radić's views after the Second World War.

Key words: *Ivan Švegel, Stjepan Radić, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Slovenian-Croatian relations, parliamentarism*